

KUTSALIN TOPLUMSAL TEZAHÜRÜ: TÜRBE ZİYARETLERİ ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

THE COMMUNAL MAANIFESTATION OF THE SACRED: A STUY ON THE VISIT OF TOMBS

Doç. Dr. M. Zeki DUMAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, zekiduman@yahoo.com, Van/Türkiye.

Zeynep KİMYA

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi.

ÖZET

Dini türbeler, manevî gücü olduğuna inanılan ve halk arasında “mübarek kişiler” olarak bilinen, tanınan şahısların gömülü oldukları yerlerdir. Bu yerler, toplum açısından kutsal mekânlar olarak bilinir ve dini mimarisıyla de ön plana çıkarlar. Bu tür mekânları ziyaret edenler, genellikle yaşamlarında karşılaştıkları, ancak aşamadıkları bir takım sorunlarını Tanrı katında değeri yüksek olduğuna inandıkları kişilerin mezarlarında, türbelerinde anlatmak için giderler. Kutsal mekânsal anlamda şekillendiren bu yerler, aynı zamanda çeşitli istek ve dileklerin de ifade edildiği yerlerdir. Türbe ziyaretleri genellikle dua etmek, namaz kılmak, kurban kesmek, türbeye çaput bağlamak, türbe duvarına yaslanarak ağlamak, türbenin avlusundan toprak almak veya türbede birkaç gece yatmak şeklinde görülen ve genellikle din dışı veya batıl inanç olarak değerlendirilen bir takım ritüellerle gerçekleşmektedir. Bu tür dini ritüellerde, “halk dindarlığı” olarak bilinen İslam öncesi inançların büyük bir etkisi bulunmaktadır. Zira birçok toplum gibi Türkler de, İslam’a girmeden önceki dini inanışlarının bir kısmını, İslam’ı kabul ettikten sonra da devam ettirmiş, kimi zaman bu inançları İslami uygulamalarla sentezleyerek geleneksel bir forma dönüştürmüştür. Geleneksel din anlayışı içerisinde gördüğümüz türbe ziyaretlerini de bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bu çalışma, Siirt ili Veysel Karani Türbesi örneğinden hareketle söz konusu türbe ziyaretlerinin halk açısından anlamını, türbe ziyaretlerinin nedenlerini, ziyaretçilerin beklentilerini ve ziyaret esnasında uygulanan dini ritüelleri araştırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dini inanç formları, Halk Dindarlığı, Türbe Ziyaretleri, Geleneksel Dini Ritüelleri, Veysel Karani Türbesi.

ABSTRACT

Religious shrines are places where people who are believed to have spiritual power and who are known as “blessed persons” among the people are buried. These places are known as sacred places in terms of society and noteworthy with their religious architecture. Those who visit such places often go to the graves/shrines of people about whom they believe to have high in value in the sight of God for their problems they encounter in their lives, but they cannot overcome. These places where sacredness is formed in a spatial sense are also places where various wishes and hopes for future are expressed. Visits to the shrine are usually performed by prayer, perform salaah, sacrifice, putting cloth representing hope to the shrine, crying leaning against the shrine wall, taking land from the courtyard of the shrine, or taking a few nights in the shrine which are generally considered to be irreligious or superstitious rituals. In such religious rituals, pre-Islamic beliefs, known as “Folk religiosity,” have a great influence. Because, like many societies, Turks continued some of their religious beliefs before converted to Islam after they accepted Islam, and sometimes they synthesized these beliefs with Islamic practices and transformed them into a traditional form. In this context, it is possible to evaluate the visits to the shrine, which we see in traditional religious understanding. The purpose of this study is to examine the meaning of these shrine visits in terms of the public, reasons of the shrine visits, expectations of visitors and the religious rituals practiced during the visit.

Key words: forms of religious belief, folk religiosity, shrine visits, traditional religious rituals, Veysel Karani Shrine.

1. GİRİŞ

Din, hukuk ve aile gibi insanlık tarihinin en kadim kurumlarından biridir. Zira din fenomeni, tarihin her safhasında karşımıza çıkan bireysel olduğu kadar, toplumsal yaşamın da ayrılmaz bir parçasını oluşturan inanç sistemlerinin başında gelmiştir. Günlük yaşam sosyolojisinin kutsallık boyutunu oluşturan dinler, inanç boyutuyla beraber ilahi güçlere ibadet etmek amacıyla çeşitli ritüellerin gerçekleştirildiği kutsal mekanlara sahip olmuştur. Nitekim genelde dinlerin ama özel olarak da üç büyük semavi dinin hem peygamberleri, hem kutsal kitapları, hem de inanç sistemlerinin

* Bu araştırma, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanan ve danışmanlığını Doç. Dr. M. Zeki Duman’ın yaptığı “Din Sosyolojisi Açısından Türbe Ziyaretlerinin Anlamı Üzerine Bir Araştırma (Veysel Karani Türbesi Örneği)” adlı Yüksek Lisans tezinin verilerinden üretilmiş olup, aynı üniversitesinin Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından, SYL-2018-6869 nolu proje koduyla desteklenmiştir.

kurumsallaştığı ibadethaneleri hep var olmuştur. Tüm dinlerde olduğu gibi söz konusu semavi dinler de, yayıldıkları her coğrafyada kendi inanç değerlerini beraberinde götürerek onu yeniden üretmenin çabası içinde olmuşlardır. Kutsal mekanların ortaya çıkışını, bu çabanın bir sonucu olarak değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla inanç sistemlerinin, uhrevi olduğu kadar dünyevi özellikleriyle de yaşamın merkezinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Genellikle dinin dünya kurma ve koruma misyonu, içinde bir takım dini inanç ve uygulamaları da barındıran kutsal mekanlarda gerçekleşmektedir. Kutsal mekanların başında ise, dini kimliğiyle öne çıkan ve toplumda adına “seyit”, “şeyh”, “alim”, “evliya”, “ermiş” denilen şahsiyetlerin yattıkları ziyaretler, türbeler, kümbetler ve yatırlar gelmektedir. Halk nazarında söz konusu mekanların ayırıcı özelliği, orada yatmakta olanların yaşamlarını Tanrıya adanmış olmalarıdır. Dolayısıyla manevi gücü olduğuna inanılan bu şahsiyetlerin gömülü oldukları mekanların da dini bir hüviyeti bulunduğu için halk, söz konusu yerleri tavaf ederek, isteklerini ve dertlerini dile getirmek suretiyle dualarda bulunabilmektedir. Teşbihte hata olmazsa, ziyaret yerlerini bir terapi merkezi olarak düşünmek mümkündür. Bu mekanlar, her ne kadar bazı batıl inançların sergilendiği ve dinin özüne aykırı bir takım ritüellerin gerçekleştiği merkezler olarak görülse de, nihayetinde insanların ziyaret edip huzur bulduklarını söyledikleri yerler de olabilmektedirler. Bundan dolayıdır ki, yüzyıllardır insanlar türbeleri ziyaret etmeye, orada adaklar adamaya, farklı dilekler için dualarda bulunmaya çalıştıkları için söz konusu yerler, her zaman bir çekim merkezi olma özelliğini korumuştur.

Dini türbelerin insanların yaşamında bu kadar fazla yer almasının en önemli özelliği, bizzat insanların dinle olan ilişkisinde aramak gerekir. Zira insanoğlu tarihin ilk dönemlerinden itibaren dünyayı anlama ve anlamlandırma çabasına girişmiş, dini inanç sistemleri de bu arayışın bir sonucu olarak meydana gelmiştir. İnsanlar, özellikle ölüm gerçeği karşısında ontolojik kaygılarını gidermek adına kendisine her zaman ‘insan neden dünyaya gelir ve neden ölür?’ sorusunu sormuş ve bu soruya cevap bulmak için yaratıcı bir güce ve bu gücü temsil eden inanç sistemlerine ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla insanın kendisi ve yaşamı üzerinde düşünmesi, onu bir yaratıcının var olduğu düşüncesine götürmüştür denilebilir. Nitekim yine tarihin her döneminde insanların gerek bireysel gerekse topluluk olarak belli bir inanca ve bu inancı simgeleyen kutsal mekanlara sahip olduklarını, bu mekanlarda bir takım dini ritüellerde bulduklarını görüyoruz. Aynı şekilde insanlar, kutsal olduğuna inandıkları bir takım nesnelere de -kimi zaman güneşe, aya, kimi zaman rüzgara, yağmura, kimi zaman da taş, toprağa, havaya hatta hayvanlara - tapmışlardır. Kutsallık bu anlamda, insanların yaşamlarında her zaman var olagelmıştır.

İnsanların türbede yatan kişinin kutsallığına inanmaları ve orada yatanın manevi bir gücü olduğunu düşünmeleri, onları bu türbelere götüren en önemli nedendir. Yukarıda da belirtildiği gibi, insanlar her zaman bilinmeyene karşı hem bir korku, hem de bir sempati beslemiş, manevi güçlere kutsiyet atfetmiş ve kendisinin aşamadığı, işin içinden çıkamadığı sorunlar karşısında da yüce bir güce sığınmaya çalışmıştır. Türbe ziyaretlerini de bu bağlamda yani insanların son çare olarak sığındıkları bir kapı olarak görmek gerekir. Ülkemiz bu anlamda çok fazla dini türbenin bulunduğu bir coğrafyadır. Özellikle İslam sonrası Türk mimarisinde karşımıza çok fazla dini türbeler çıkmakta, neredeyse her ilin sınırları içinde birkaç ziyaret yerleri bulunmaktadır. Türbe ziyaretleri, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak kendisini hep hatırlatmıştır. Halk dindarlığının en somut biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkan türbe ziyaretlerini, halkın dini algılama ve bunu günlük yaşamına aksettirme şekli olarak da değerlendirmek mümkündür. Türkiye’de din sosyolojisinin çok önemli bir alanını oluşturan türbe ziyaretleri, akademik açıdan bugüne kadar çok fazla çalışılmamıştır. Bunun iki temel nedeni olduğu düşünülebilir. Birincisi, dini yaşama ilişkin akademik ilginin azlığı, diğeri de konunun genellikle ilahiyatçıların bir alanı olarak görülmüş olmasıdır. Oysa türbe ziyaretleri başta olmak üzere dinin yaşamı şekillendiren ve toplumsal yaşamı etkileyen her tür boyutu sosyolojinin de çalışma alanına girmektedir. Özellikle de ‘halk İslam’ı’ denilen ama aslında halkın dini algılayışı ve yaşayışını ortaya koyan pratikler sosyolojik bir olgu olarak ele alınmalıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyolojik Açından Dini inancın Tezahürü

Din ve dinin insan yaşamındaki kurucu rolü, genelde teolojinin, özelde de din sosyolojisinin ilgi alanına girmektedir. Metafiziksel bir disiplin olarak teoloji, dinin kaynağı ve birey, toplum üzerindeki etkisine ilişkin çok fazla bir şey söylemezken -ki, teoloji bu konularda doğası gereği eleştiriye kapalıdır- sosyoloji, toplumsal ilişkilerin seyrini etkileyen bir alan olarak her zaman dini konulara özel bir yer açmış, dinin *neliğinden* ziyade toplumsal ilişkilere olan etkisi hakkında farklı teoriler ortaya koymuştur. Zira ne de olsa, hiç bir kurum ve yapı, din kadar insanların hayatlarına müdahil olmak suretiyle onların kültürel ve ahlaki değerlerini belirlememiştir. Aynı şekilde hiç bir ideoloji ve felsefe din kadar insanın hem özel, hem de kamusal yaşamı üzerinde etkili olmamıştır. Nitekim tarihe bakıldığında bu gerçeğin her dönemde karşımıza çıktığını görebiliyoruz. Çünkü insan nihayetinde “inanın bir varlıktır” (Özakpınar, 1999; 17) ve bir şeye inanmasının temel nedeni de, biyolojisinin doğurduğu psikolojik bir ihtiyaçtan kaynaklanmıştır.

Hiç şüphesiz ki, hiç kimse durup dururken sadece inanmak için inanmayı seçmez. Ayrıca bir şeye inanmanın gereklilikleri ve sorumlulukları, uyulması gereken kuralları, yapılması gereken ibadetleri vardır. Dolayısıyla İnsan bir ihtiyaca binaen inanmayı seçmektedir. Toplumlar açısından bakıldığında da benzer bir durum söz konusudur. Tarihte dinsiz toplumlara pek rastlanılmadığı gibi, bir inanç sistemi olarak dinin bir gün yok olup gideceğinin hayalini kuran pozitivistlerin sandığı gibi de işlerin yürümediği görülmektedir (Güner, 2010; 222). İnsanlar her dönemde dini inançlarını kurumsallaştırmaya, yasallaştırmaya ve onu dünya kurma ve idame ettirme sürecinde meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanmaya çalışmışlardır. Çünkü din “maneviyatın esas ve kaynağı, insanların içinden geçerek kutsalı keşfettikleri, korudukları ve yeniden keşfettikleri bir süreçtir” (Hökelekli, 2013; 60). Bu açıdan dini, insanın anlam ve düzen arayışının bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür (Berger, 2011; 53). Anlam arayışının nedeni, insanın kendi üzerinde, içinde yaşadığı ve sürekli anlamlandırmaya çalıştığı dünya hayatının hikmetini merak etmesinden, düzen arayışının nedeni de, toplumun ahlaki değerlere göre belli bir *nomos* içinde yaşamasını istemesinden kaynaklanmıştır.

Dini inanç ve uygulamalar toplumların evrensel bir özelliği olduğu için insanlar, hem dini inancı sistematik bir biçimde yaşamaya ve yaşatmaya, hem de bu inancın gerektirdiği dinsel kökenli ritüelleri kutsal mekanlarda yerine getirmeye çalışmıştır. Ayrıca din, medeniyetlerin oluşmasında ve toplumun geleneksel yapısını ve kültürünü geleceğin kuşaklarına aktarılmasında da hayati bir rol oynamıştır. Onun için her medeniyet, kendi toplumsal değer sistematiğini simgeleyen ve inanç formlarını ortaya koyan devasa dini mabetler yapmaktan geri durmamışlardır. Özellikle de modern öncesi toplumların yaşamlarına damgasını vuran, yerleşim mekanlarında heybetli görünüşleriyle, büyümlü mimari tarzlarıyla dikkat çeken yapıların başında dini ritüellerin gerçekleştirildiği sinagoglar, kiliseler, azizlerin yatırları, kutsal olduğuna inanılan mezarlıklar gelmiştir.

Oysa Rönesans’la başlayıp Aydınlanma felsefesiyle zirve yapan rasyonel düşünce anlayışı ve bu anlayışı temsil eden sosyoloji gibi disiplinlerin temel öngörüsü şuydu. Din her ne kadar insan hayatının ayrılmaz bir parçası olarak bugüne kadar varlığını devam ettirmişse de, dini doğuran ontolojik sorular ve teolojik varsayımlar, inancı oluşturan ruhlar, görünmeyen tanrılar ve doğüstü güçler modern zamanlarla beraber miadını dolduracak ve ilkel insan düşüncesinin ürünü olan bu düşünceler tarihteki yerini alacaktır (Scharf, 2009; 26-47). Hatta sosyolojinin kurucusu Comte, modernleşme süreciyle beraber insanlığın sosyal evriminin teolojik evresinden sıyrılacağını ve sosyolojinin de ahlaki yargıların temelini olarak dinin yerini alacağını iddia etmişti (Stark, 2002; 34). Nitekim genelde sosyal bilimler tarihsel açıdan toplumları sıralarken genel bir kural haline getirdiği kategorileştirme yöntemini din konusunda da devam ettirmiş ve toplumları modern ve modern olmayan şeklinde ayırmıştır. Bu kategorileştirmeye göre din, modern öncesi dönemin, yani daha çok doğüstü güçlere, geleneksel değerlere ve cemaatçi yapılara göre düşünen insanların inanç sistemidir. Bu dönemin insanı, yanlış akıl yürütmelerle kendi aklını kullanmadığı için geride kalmıştır ve kendi

dünyasını yine kendisinin yarattığı inanç değerlerine göre düzenlemeye ve bunu yaşamaya ve yaşatmaya çalışmıştır (Frazer, 2017; 275). Çünkü ilkel insanların belirgin özelliği, içinde yaşadıkları ortamda meydana gelen fizik ötesi olayların müsebbibi olarak, doğaüstü bir gücü görmüş olmalarıydı.

Klasik sosyologlar dahil olmak üzere özellikle aydınlanma dönemi düşünürlerinin aşırı rasyonalizmi, onları dini tümüyle akıldan hareketle anlamaya ve açıklamaya götüren “tabii din” denilen bir anlayışa sürüklemiştir (Günay vd. 2015; 19). Nitekim din konusunda öncü isimlerin temel iddialarına baktığımızda karşımıza, dini inanç ve uygulamalara yönelik ortaya konulan görüşlerin temelde, insan zihnini ‘rasyonel’ ve ‘irrasyonel’ olarak ikiye ayıran bir bakışın egemen olduğu görülecektir. Bu bakış açısı, dine de kaynaklık eden bir büyü (sihir) var olduğu düşüncesiyle doğrudan ilişkilidir (Durkheim, 2000). İnsanlar doğaüstü güçlere atfettikleri yüce değerleri sadece bir inanç olarak kendi içsel dünyalarında yaşamak istememiş, aynı zamanda bu inançlarını günlük yaşamlarında da değişik performanslarla ve dini vecibelerle, ibadet ve eylemlerle gerçekleştirmeye çalışmıştır (Weber, 2012; 85-117). İnsanlar, yapmış oldukları dini ayinler ve ritüellerle inançlarını pratiğe dökmek suretiyle hem inandıkları değerlere ne kadar sadık olduklarını, hem de bir araya gelmek suretiyle grup dinamiğinin oluşturduğu birliktelik ruhunu ne kadar güçlü olduğunu göstermeye çalışırlar. Bu anlamda birlikte yapılan dini pratiklerin, aynı dine mensup kişilerde ortak bir inanç ve dayanışma ruhunu da geliştirdiğini söylemek mümkündür.

Bu dayanışma ruhunu dinin fonksiyonel yanıyla açıklayan düşünürlerden birisi de kutsal ve kutsal dışı tanımından da sahibi olan Emile Durkheim’dir. Ona göre din, nihayetinde toplum içinde belli bir sosyal yapıyı güçlü bir şekilde takviye etmekte, grubun mevcut kurallarına, normlarına ve inanç temelli değerlerine mutlak ve kutsal bir egemenlik (otorite) vermek suretiyle sapmaları engellemekte ve değişmeyi sınırlandıran bir unsur olarak işlev görmektedir. Bu yüzden din, hem sembolik dayanışmadan doğmakta, hem de gerektiğinde sosyal dayanışmayı güçlendirmekte, hem grup bağlılıklarını ifade etmekte, hem de onları sürdürmektedir (Scharf, 2009; 39). Dolayısıyla Durkheim’e göre din, toplumsal ahlakın kolektif bilince dönüştüğü ve bu bilincin toplumun temel değerleri haline geldiği bir inanç manzumesidir. Bu anlamda dini sembollerin temel işlevi, söz konusu toplumsal bilinçte yer edinen dini normları hatırlatmak ve yaşatmaktır. Durkheim açısından bakıldığında dini inancın temel misyonu, kutsalın dünyada deneyimlenmesidir. Aynı zamanda dünyayı anlama arayışının bir biçimi olarak da görebileceğimiz olan bu deneyim, nihayetinde toplumu bütünleştirmeye çalışır.

2.2. Kutsalın Tezahürü Olarak Ziyaret Fenomeni

Toplumsal yaşamın en önemli meşrulaştırma araçlarından biri olarak karşımıza çıkan dinler, her tür iç ve dış saldırılara rağmen varlığını devam ettirebilmiş ve günümüz modern sonrası toplumlarda bile etkili bir inanç sistemi olarak sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın ayrılmaz bir parçası olabilmıştır. Berger’e göre (2011; 24) dinin, insan yaşamında bu kadar etkili olmasının temel nedeni, kültürel bir fenomen olarak aşkın kökenini kozmik düzeni sağlayan kutsala dayandırmasıdır. Çünkü dinler, nihayetinde kutsal bir kozmosun inşa edildiği beşeri bir girişimdir ve bu girişimin temelinde de kutsallık bulunmaktadır. Kutsal, bu anlamda ister ilkel, ister modern toplumlarda olsun fark etmez, tarihin her döneminde dinlerin temel kaynağı olarak işlev görmüştür. Aslında 17. yüzyıldan itibaren Avrupa’da başlayan ve günümüze kadar devam eden bilimsel gelişmeler, Bell’e göre (2006; 62-69) büyü, kutsal ve geleneksel değerlerle örülü olan dünyayı büyüden ve kutsaldan arındırmaya çalışmıştır. Kutsal karşıtlığını (profanation) arz eden bu tarihsel kesite damgasını vuran üç temel eğilim bulunmaktadır. Bunlar:

1. Gerek ekonomik gerekse siyasal alanda çok keskin bir bireycilik fikri ortaya çıkmıştır, kişiye sonsuz özgürlük hissi veren bir rüzgar esmeye başlamıştır.
2. Dinin yerini, bireye kendisini ifade etme imkanını sağlayan müzik, resim, şiir, edebiyat gibi sanat alanları almaya başlamıştır.
3. Ahirete yönelik korkular azalmış, cennet ve cehennem inancı azalmıştır.

Yazara göre başta Avrupa olmak üzere dünya genelinde dinin akıbetiyle ilgili olarak ortaya çıkan bu gelişmeler, ilk bakışta her ne kadar dinin gittikçe irtifa kaybettiği düşüncesini doğursa da, insan hayatını anlamlandırma çabası ve varoluşsal sorunları söz konusu olduğu sürece dinler ve dini inançlar insanların yaşamında hep var olacaktır. Çünkü din, Marx'ın (Furseth&Repstad, 2011; 67) veya Weber'in (Davis, 2009; 62-65) iddia ettiği gibi sadece sosyal kontrol, toplumsal entegrasyon veya değerlerin meşrulaştırılmasını sağlamak üzere yani işlevsel bir nedenle var olmamıştır. Yukarıda da vurgulandığı üzere din bize, varoluşumuza ilişkin reçeteler sunmakta, metafiziksel soru(n)larımıza cevaplar vermekte, bizim insan türü olarak nihayetinde sonlu varlıklar olduğumuzu hatırlatmakta ve ölümden sonra bizi nasıl bir yaşamın beklediği hakkında bilgiler vermektedir. Dolayısıyla rasyonel bilimler, her ne kadar dünyanın büyüsunü bozmaya ve onu kutsalın gölgesinden kurtarmaya çalışsalar da, büyüülü olan dünyanın kutsalları hep var olacaktır.

Dinler, en ilkellerden en moderne varıncaya kadar, mucizeler, gizemler ve korkuları da içinde barındıran bir takım kutsal inançları ve değerleri barındırmıştır. Bu durum aynı zamanda dinlerin, kutsal gerçekliklerin tezahüründen oluştuğunu da gösterir. Zira Elliade'in da (2017; 15-16) belirttiği gibi bir kere dinsel deneyim yaşayan herkes için tüm doğa, kozmik bir kutsallığı barındırır. Çünkü kutsal, tam olarak hakikatle eşdeğerdir. Kutsal; güç, gerçeklik, kalıcılık, sonuç alıcılık demektir. İnanan için dinsel inanç adeta, insanı bu dünyanın her tür belirsizliklerinden, kötülüklerinden ve doğal felaketlerden koruyan kutsal bir şemsiye işlevini görür. Kutsala inanmak, manevi bir deneyime hazır olmak, gönül gözüyle bakabilmektir. Bu açıdan kutsalı, din dışı olandan ayırmak onu dini olanla, dini alanla beraber düşünmek gerekir (Öztürk, 2016; 13). Aynı şekilde kutsalın dini alandaki tezahürü olarak ortaya çıkan türbe ziyaretlerini de bu anlam çerçevesi içinde görmek ve değerlendirmek gerekir.

Kutsalın en fazla hissedildiği mekanların başında türbeler gelmektedir. Çünkü türbeler, “maneviyat arayışının yanı sıra, hayata dair sorunları içeren dünyevi isteklerin dile getirildiği mekanlardır. Bu yönüyle, dünya-ahiret bütünlüğünü somutlaştıran yerlerdir. İnsanlar, hastalık veya sıkıntılara çare bulmak, gelecek kaygısını yenmek için türbelere gitmektedirler. Problemlerini manevi alana iletmiş olma hissiyle rahatlamaktadırlar. Bu açıdan türbeler, bir tür “Güzin Abla” işlevi görmektedir” (Köse & Ayten, 2010; 318). Dolayısıyla türbe ziyareti, aslında kutsalın deneyimlenmesi ve kutsala dair sadakatin ortaya konulmasıdır. Kitabî olmayan daha çok literatürde “geleneksel din anlayışı”, “halk İslam'ı” olarak adlandırılan dini yaşam tarzının en önemli ritüellerinden birisi olarak karşımıza çıkan türbe ziyaretleri, dini ve mistik yanıyla halk dindarlığının en önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır.

Atay'a göre (2004; 107) volk islam veya “ din(i)darlığı olarak nitelenen dinselğin bünyesine giren inanç motiflerini ve pratiklerini “hurafe”, “boş inanç”, veya bâtil (uydurma) itikat” şeklinde olumsuzlayan ‘yüksek’ din (büyük gelenek), aslolanın kutsal metin ve peygamberin pratiği olduğu savıyla hareket ederek dinsel davranış ve eylemi bunlarla sınırlarlar. Halk dini bağdaştırmacı (syncretic) ve uyarlamacı (accomodationist) iken, ‘yüksek din’ püriten ve özcüdür. Yatır ziyaretleri, evliyalara meyletme, adak adama, ağaçlara çaput bağlama vb, pratikler püriten bir dinselğin savunucuları ve temsilcileri açısından kabul edilemezler.” ‘Yüksek din’, ortodoksi konumunda bulunduğu için din konusunda normatif değerlendirmede bulunma yetkisini kendisinde görerek, heterodoksi grupların dini inançlarının makbuliyetini ve makuliyetini de sorgulayabilmektedir. Oysa geleneksel halk dini, halkın öyle olduğuna inandığı ve kültürünü o yönde geliştirdiği inançlar biçimi olduğu için (Çelik, 2013; 22) hiç bir zaman başkalarının inançlarını sorgulamak gibi bir çabaya girişmemiştir.

Günümüz dünyasında kutsal mekanların ziyaretini sadece halk dindarlığı çerçevesinde değerlendirmemek gerekir. Zira popüler İslam'ın bir versiyonu olarak karşımıza çıkan halk dindarlığı ve bu dindarlığın mekânsal tezahürü olan türbe ziyaretleri, aslında herkesin ilgisini çekebilmektedir (Tekin, 2012:114). Özellikle dini türbeleriyle dolup taşan Anadolu diyarı ki, - çok eski çağlardan günümüze kadar birbirinden farklı birçok kültür, medeniyet ve dine ev sahipliği yapmıştır- ziyaret

yerleri açısından çok zengin bir coğrafyadır. Kutsalın tecrübe edildiği bir mekan olarak türbe ziyaretleri, Türkiye toplumunun en önemli gerçeğidir. Bu gerçeğin bir yüzünde İslam öncesi inanışlar, diğer yüzünde bizzat İslam inancı sahih formu bulunmaktadır. Nitekim Türkler Orta Asya'dan göç ettikten sonra büyük çoğunluğu İslam'ı seçmesine karşın, Musevilik ve Hristiyanlığı tercih edenler olduğu gibi Budizm ve Lamaizm gibi semavi olmayan dinleri benimseyenler de oldu (Kalafat, 2010; 71).

Ancak bununla beraber Türkler, ilkel dinleri olan Şamanizm'in ve İran'dan gelen Manihaizm'in de etkisinde kaldılar (Ülken, 2017; 273). Bu açıdan türbe ziyaretlerini, yukarıda da söz edildiği gibi bir tür volkislam denilen senkretik bir dinsel içerik barındırdığını söyleyebiliriz. Ayrıca, kutsiyet atfedilen bu mekanlar, halk açısından bir nevi terapi merkezi işlevini görmektedir. İnsanlar, kendilerinde belli bir manevi güç bulunduğuna inanılan ve bir takım kerametler ve menkıbeler atfedilen kişilerin mezarlarına gitmek suretiyle ferahlamakta, huzur bulduklarını düşünmektedirler. Bununla beraber genellikle adak, türbe veya ziyaret dindarlığı olarak da adlandırılan bu tür uygulamalar, başta hastalıktan kurtulma ve şifa bulmak üzere birçok dilek ve arzu dillendirilmektedir (Günay vd. 2015:5-6).

Kutsallığın tezahür ettiği mekanların başında, yukarıda da vurgulandığı üzere türbe ziyaretleri gelmektedir. Türbe ziyaretlerinden murat, Allah katında mübarek zat olarak bilinen insanların gömülü olduğu mekanların tavaf edilmek suretiyle onların manevi gücünden istifade edilmesidir. İnsanlar, bu tür mekanlara özel bir ihtimamla saygı ve hürmet göstermektedir. Aslında çoğu kez bu tür yerlerin, insanlar tarafından bir tapınma aracına dönüştürüldüğü için eleştiriye konu olmuştur. Zira İslam inancında ölümlerden ve ölümlerin gömülü olduğu mezarlardan medet ummanın yanlış hatta dinen şirk olduğu gerekçesiyle bu tür yerlerin ziyaret edilirken çok dikkat edilmesi gerektiği iddia edilmiştir. Oysa geleneksel din anlayışının ve halk dindarlığının tipik bir uygulaması olarak karşımıza çıkan türbe ziyaretleri, düşünüldüğü gibi bir tapınma mekanı değildirler. Türbeleri tavaf edenler, istek ve arzularının gerçekleşmesi için orada yatmakta olan ve manevi gücü olduğuna inandıkları kişiye sığınmak ve bizzat ondan yardım dilemek gibi bir niyet taşımamaktadırlar. Yapılmaya çalışılan şey, Allah'ın sevgili kulu olarak gördükleri mübarek kişilerin mezarlarına dua okumak ve söz konusu mekanın kutsallığını deneyimlemektir. Kutsal olduğu düşünülen bu mekanların manevi gücünü hissetmek, tüm dünya kaygılarından uzak içsellik derinliğini keşfetmektir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Türbe ziyaretleri, geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern dünyanın da bir gerçekliğidir. Bu olgu, ziyaret esnasında dinin özüne uygun olmayan uygulamalar nedeniyle her ne kadar kitabi dindarlık noktasından hareketle eleştirilse de, özellikle popüler dindarlık içinde oldukça yaygındır ve önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı türbe ziyaretlerinin sosyolojik anlamı bu araştırmanın konusu olarak seçilmiştir. Bu bağlamda toplumlarda halen varlığını sürdüren bu tür inanışların kökeninin ne olduğu, nereden kaynaklandığı, nasıl ve hangi süreçlerden oluştuğu, insan yaşamına ne şekilde yansıdığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu tespiti yorumlarken, Siirt ili, Baykan ilçesinde bulunan Veysel Karani Hazretleri türbesi baz alınacaktır. Türbe, yılın hemen her günü özellikle yurt dışından İran'dan gelenlere ev sahipliği yapmaktadır.

Aslında Veysel Karani çok sevilen biri olduğu için İslam coğrafyasının hemen birçok yerinde "makam"ları oluşturulmuştur. Bu makamlar gerçekte mezar değildir. Nitekim Baykan ilçesindeki Veysel Karani'ye ait olduğu söylenen türbe de aslında bir makamdır (Karakaş, 2014; 86-87). Siirt, yaşam tarzı olarak belirli şekillerde ve ölçülerde dinsel bir yoğunluk gösteren bir çevre olarak kendini yansıtmaktadır. Bu dini-sosyal yaşam tarzının önemli bir boyutunu da kutsal kabul edilen bazı mekânları ziyaret ve bu ziyaretler esnasında görülen inanç ve uygulamalar oluşturmaktadır. Bölge halkı genellikle kırsal alanda yaşamakta, tarım, hayvancılık ve halıcılık gibi mesleklerle uğraşmaktadır. Halkın dini yaşam tarzına bakıldığında ise türbeleri ziyaretle ilgili inanç ve

uygulamalara fazlaca rastlanmaktadır. Yöre halkının genel eğitim düzeyinin düşük olmasından dolayı dini hayatın genel olarak sözlü kültüre dayandığı ve bir halk dindarlığı formunda yaşanmasına neden olduğu söylenebilir. Çünkü muhafazakârlık; büyüsel, mistik ve törensel eylemler ve kutsal yerleri ziyaret bu geleneksel dindarlık formu içinde temel karakteristikleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın konusu, Siirt-Baykan Veysel Karani Hazretleri türbesini ziyaret edenlerin dini tutum ve davranışlarının, dini inanç ve uygulamalarının din sosyolojisi perspektifiyle ele alınıp tespit ve çözümlenmesinin yapılmasıdır. Toplumun dini-sosyal hayatının önemli ve ayrılmaz bir parçasını oluşturan ziyaret inanç ve uygulamalarının incelenmesi, Anadolu halkının dini hayatını anlayabilmek açısından da oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Veysel Karanî Hazretleri türbesi ziyaret yerinden hareketle, toplumda yaşanan halk dindarlığını daha yakından tanımak bu çalışmanın amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, halk kitleleri arasında yaygın ve hâkim bir dindarlık tarzı olarak önem arz eden türbe ziyaretleri sosyolojik anlamda ele alınacaktır.

Araştırmada ziyaret fenomeni kavramı ve Anadolu halkının kültüründe ziyaret yerlerinin yerinin ve öneminin belirli boyutları ile ortaya konulabilmesi, Siirt İli örneğinde halkın ziyaret yerleri ile ilgili görüşlerinin belirlenebilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu türbenin insan yaşamı ile ilgili işlevleri, türbede uygulanan pratikleri, hangi bağışların yapıldığını, adak türlerini, ziyaretçilerin demografik, sosyo-kültürel niteliklerini, dilek ve beklentilerini, neden-sonuç ilişkisi bağlamında saptamak bu çalışmanın genel amaçlarındandır. Siirt ilinde kutsal kabul edilen söz konusu türbeye yapılan ziyaretleri, bu ziyaretlerin amaçlarını anlamak, onlardan umulan sonuçları gözlemlemek ve tespit etmek, bölge halkının, ziyaretle ilgili inanç ve uygulamalarını objektif bir inceleme ile gözler önüne sermek, bu konuda elde edilen veriler sayesinde bölgede yaşanan ziyaret fenomenini sistematik bir tahlile tabi tutmak amaçlanmaktadır. Aynı zamanda bu ziyaret yeri ile ilgili din sosyolojisi açısından yapılacak çalışmalara da katkıda bulunmak hedeflenmektedir.

3.2. Araştırmanın Önemi

Toplumun dini hayatını, yine o toplumun içerisinde barındırdığı bireylerin karşılıklı etkileşim süreçleriyle açıklamaya çalışmak son derece önem taşımaktadır. İslam dininin hayatın sosyal alanına taşındığı merkezler olarak da tanımlanabilecek türbe ve camiler, faaliyet gösterdikleri merkezlerden yola çıkılarak hem ziyaretçilerin hem de cami cemaatinin bir takım etkileşimlerinde büyük önem taşımaktadır. Bu sosyal yapı içinde fertlerin dini inançları, dini ibadete olan ilgileri, dini kanaatleri, dini tutumları, günlük hayattaki diğer toplumsal olaylar karşısında aldıkları tutum ve bunların içinde buldukları sosyal çevre ile etkileşimleri yer almaktadır. Siirt-Baykan Veysel Karani Hazretleri türbesi örneğinden yola çıkarak bölge insanı üzerinden bir takım toplumsal saptamalarda bulunmaya çalıştığımız bu araştırma, hem alandan doğrudan veri sunması hem de içinde bulunduğu bölgenin ziyaret fenomenini temsil yeteneği yüksek bir örneklem üzerinde yürütülmesi bakımından önem arz etmektedir. Çünkü toplumların inançları ve bu inançlardan kaynaklanan inanış ve uygulamaları yaşamın önemli bir kesitini oluşturmaktadır.

Bu bakımdan bu inanışların objektif bir incelemeyle tespit edilerek değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir. Siirt ilindeki Veysel Karani Hazretleri ziyaret yeri ile ilgili daha önce bir çalışma yapılmaması nedeniyle de bu çalışmayı yapmanın gerekli olduğu görüldü. Çalışmanın bu alanda yapılacak farklı çalışmalara da kaynaklık yapacağı düşünülmektedir. Araştırmada ziyaret yerlerine atfedilen değer ve önemin temel nedenlerinin belirlenebilmesi ve Siirt İli örneğinde halkın ziyaret yerlerine yönelik görüşlerinin tespit edilebilmesi anlamında, konu ile ilgili değerlendirmeler yapılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede kapsamında Veysel Karani Hazretleri'nin Türbesini ziyaret edenlerin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikleri de göz önünde bulundurularak, ziyaretlerin temel amaçları, ziyaretçilerin beklentileri, ziyaret esnasında yerine getirilen ritüeller vb. hususlar karşılaştırmalı olarak ele alınmaya ve elde edilen verilere dayanılarak sosyolojik analizler yapılmaya çalışılacaktır. Söz konusu türbenin seçilmesinde, Doğu ve Güney doğuda yerel bir özelliğe sahip olması önemli bir rol oynamıştır.

3.3. Araştırmanın Temel Problemi

Araştırmanın problemini öncelikle, ziyaret dindarlığı bağlamında Siirt ilinde bulunan, “mübarek olarak” kabul edilen yerlerle ilgili inanç ve uygulamalar ile bunların nedenleri nelerdir/ne durumdadır? sorusu oluşturmaktadır. Halkın yaşam tarzını etkileyen, aynı zamanda bu yaşam tarzını çoğunlukla yönlendiren inançlar, tarih boyunca her toplumda ve her dönemde farklı şekillerde görülmüştür. Ziyaret yerleri de toplumların inanç ve uygulamalarına etki eden bu unsurların başında yer almaktadır. Her ne kadar, dinin özüne uygun olmayan türbe ziyaretleri eleştirilse de, kutsal kabul edilen bu mekânların ziyarete devam edilmesinin sosyolojik bir olgu olduğu; ziyaretçilerin demografik ve sosyo-kültürel özelliklerine göre farklılaşmakla birlikte, bu olgunun gelecekte de devam edeceği, çalışmaya yön veren temel kanılardan biridir. Bu bağlamda toplumlarda halen varlığını sürdüren bu tür inanışların kökeninin ne olduğu, nereden kaynaklandığı, nasıl ve hangi süreçlerden oluştuğu, insan yaşamına ne şekilde yansıdığı tespit edilmesi, tüm bu inanış ve uygulamaların değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Araştırmanın problem cümlesi; “Veysel Karanî Türbesi ziyaret fenomeni açısından Anadolu kültüründe nasıl bir yere ve öneme sahiptir?” şeklinde belirlenmiştir.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Türbe ziyaretlerinin sosyolojik anlamını tespit etmeyi amaçlayan araştırma bulguları, araştırmanın yapıldığı zaman dilimi ve seçilen örneklem ile sınırlıdır. Daha kapsamlı bir genelleme yapabilmek için araştırma bulgularının farklı şehirlerdeki türbelerde de uygulanması gerekmektedir. Araştırma sürecinde elde edilen verilerin geçerliliği, görüşülenlerin vermiş oldukları cevapların doğru olduğu varsayımına dayanır. Araştırma konusunun teorik bir boyutu olmakla birlikte, çalışma daha çok alan araştırması şeklinde yapılmıştır. Alan araştırması ise toplumların ve kültürlerin yaşadıkları coğrafi bölge içerisinde bilimsel metotlar çerçevesinde incelenmesidir. Din sosyolojisi çalışması olarak tasarlanan bu araştırma, saha araştırması çerçevesinde mülakat, gözlem, yüz yüze anket gibi tekniklerden faydalanılmak suretiyle oluşturulmuştur. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal kısmı oluşturulurken konuya ilişkin olarak Türkiye’de yapılmış olan çalışmalardan azami derecede faydalanılmıştır.

3.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Ziyaret fenomeni ve benzeri araştırmalarda basit tesadüfi örneklemin tercih edilmesi gerekmektedir. Çünkü ziyaret edilen mekâna gelen bireylerin tamamı araştırılmayacağı gibi her gruptan insana tam anlamıyla ulaşmak da mümkün değildir. Basit tesadüfi örnekleme evreni oluşturan her katılımcının örneğe girme şansı eşittir. Dolayısıyla hesaplamalarda da her elemana verilecek ağırlık aynıdır. Bu çalışmada da her kesimden insana ulaşabilmek adına türbeye gelen ziyaretçilere herhangi bir ayırım yapılmaksızın anket ve mülakat soruları yöneltilmeye çalışılmıştır. Türbe kapısının önünde ziyaretçilerle, namaz sonrası cami cemaatiyle, civardaki esnafla ve türbeyi ziyarette bulunmuş yerli halkla görüşme yapılmaya gayret gösterilmiştir. Böylelikle her türlü meslek grubuyla (İşçi, memur, çiftçi, esnaf, ev hanımı, öğrenci vs.), 18-65+ yaş aralığındaki herkesle, medeni durumu evli, bekâr, boşanmış ve dul olanlarla, ilkököl, ortaokul, lise, lisans ve lisansüstü mezunlarıyla, il, ilçe veya köyde meskûn bulunanlarla, yüksek, orta veya düşük gelirlilerle mülakat yapma imkânı bulunmuştur. Çalışmanın 25 kişilik örnekleminin 2018 yılındaki Veysel Karani hazretlerinin türbesini ziyaret eden tüm ziyaretçilerden oluşan evreni tam anlamıyla kapsayabileceği elbette mümkün değildir. Ancak, görüşme sorularını mümkün olduğunca birbirinden farklı kişilere uygulayarak örneklemin kapsamı genişletmeye çalışılmış, aynı zamanda sorulan soruların içerikleri de genişletilerek görüşmecilerin konuyla ilgili olabildiğince fazla bilgi vermeleri sağlanmıştır. Bu sayede araştırmanın evreni hakkında olabildiğince yorum yapabilme fırsatı elde edilmiştir. Ayrıca türbenin içinde dua eden ziyaretçilerin manevi atmosferlerini dağıtmamak adına mülakatı yapabilmek için çıkmalarını beklenmiştir.

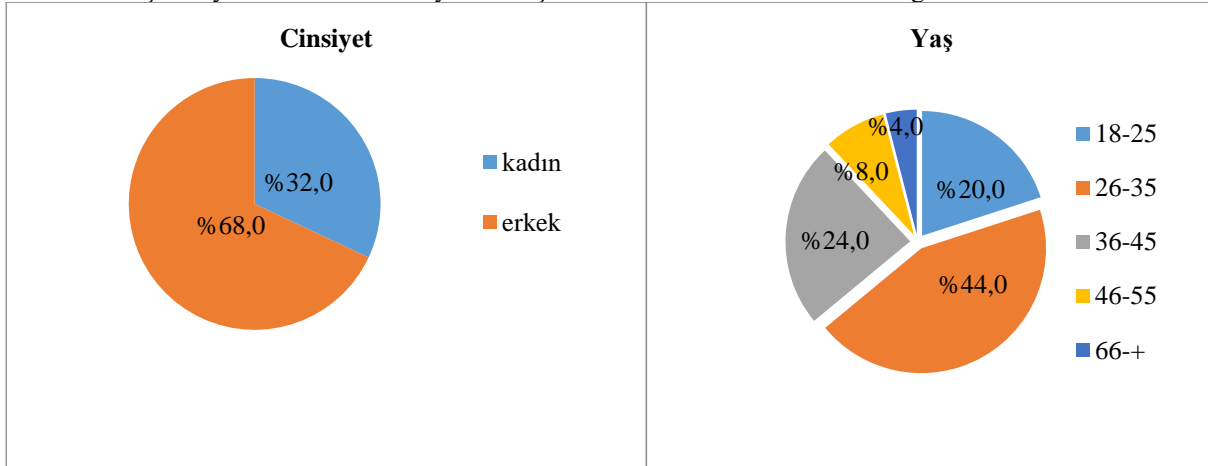
3.6. Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri

Nitel araştırma yöntemlerinden saha çalışması stratejisinin uygulandığı bu çalışmada derinlemesine görüşme ve gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği ile araştırılan konunun bütün boyutlarını kapsayan, daha çok açık uçlu soruların sorulduğu ve detaylı cevapların alındığı bir sistem uygulanmıştır. Bu sayede, katılımcı ile yüz yüze, birebir görüşmeler gerçekleştirilerek pek çok bilgi elde edilmiştir (Tekin, 2006:101). Bu yöntem ile katılımcı, kendisini birinci elden ifade edebilme fırsatı elde edebilmiştir. Aynı zamanda görüşme yapılan kişilerin anlam dünyalarını, bakış açılarını, içinde buldukları özel durumlara ait duygu, düşünce ve tecrübelerini yine onların ifadeleri aracılığıyla derinlemesine anlama imkânı da elde edilmiştir. Tüm bu belirtilenler ışığında Veysel Karani Hazretleri türbesini ziyaret eden bireyleri, türbe alanında ve ziyaret esnasında, sürece dâhil olarak gözlem ve görüşmeler aracılığı ile incelemenin, daha kapsamlı ve gerçekçi verilerin elde edilmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu hedefle araştırma sahası Siirt'in Baykan ilçesine bağlı Veysel Karani Hazretleri türbesinin ziyaret alanıdır. Öncelikle Veysel Karani Hazretleri türbesine sıradan bir ziyaretçi gibi gidilerek ziyaretçilerin türbe ziyaretleri ve ziyaret esnasındaki tavır ve davranışları gözlemlenmiştir. İzlenimler not edilmiştir. Daha sonra ise türbeye gelen ziyaretçilere -hiçbir kriter uygulamadan rastgele- çalışmanın içeriğinden ve amacından bahsedilerek mülakat yapma teklif edilmiştir. Kabul eden ziyaretçiler ile mülakat yapılmıştır. Ayrıca katılımcının izni de alınarak görüşmeler ses kaydına alınmıştır.

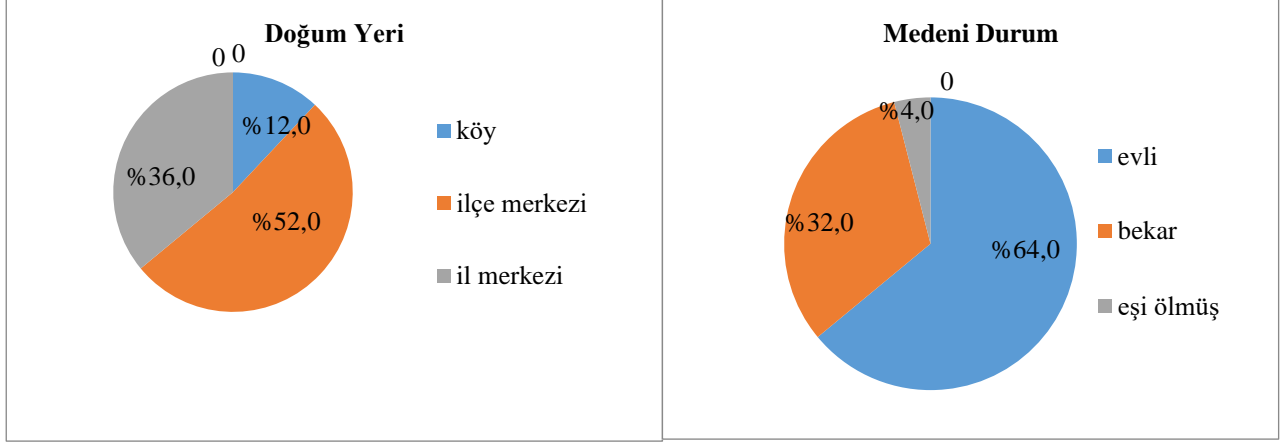
4.. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE TARTIŞMALAR

4.1.Araştırmanın Niceliksel (Anket) Verileri ve Analizi

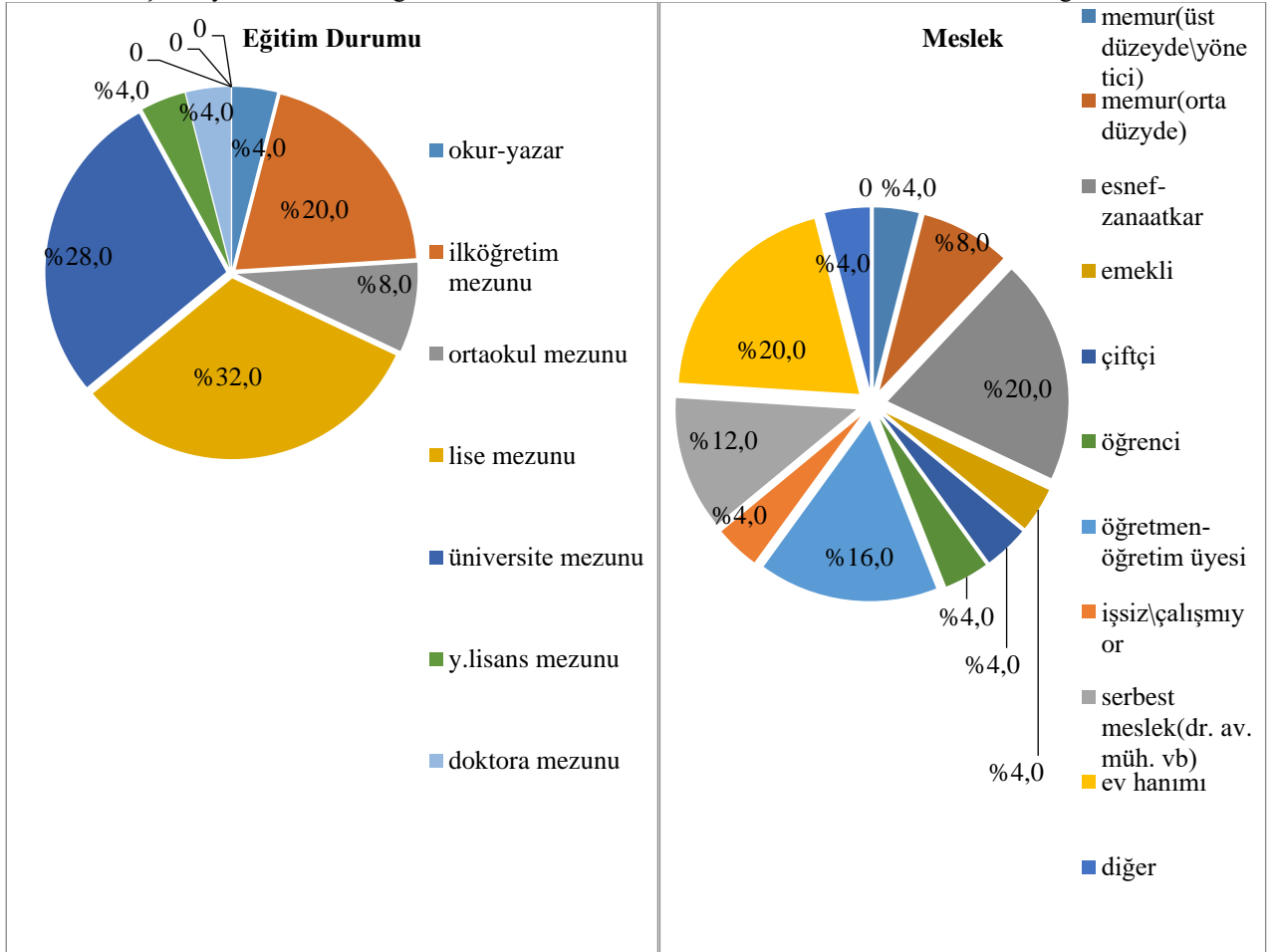
Tablo.1. Araştırmaya Katılanların Cinsiyet ve Yaş Grafiklerini Gösteren Frekans Dağılımı



Veysel Karani Türbesini ziyaret edenler arasında araştırmamızın örnekleme dahil olanların 8'i "kadın", (%32) 17'si (%68) "erkek"tir. Araştırma esnasında, hem seyahatlerine mola vermek, hem de söz konusu kutsal olduğu düşündükleri türbeyi ziyaret edip dua etmek, namaz kılmak veya dileklerde bulunmak isteyenlerin genellikle erkekler olduklarını gözlemledik. Bilindiği gibi Veysel Karani Türbesi, Siirt, Diyarbakır ve Van'a giden Bitlis ili sınırlarının kesişme noktasında bulunduğu için bu illere doğru seyahat edenler, söz konusu mekana sık sık uğramaktadırlar. Araştırmada erkek katılımcıların fazla olmasının temel nedeni de, seyahat eden kitlenin genellikle erkek olmasıdır. Katılımcıların %44'ü (26-35), %24'ü (36-45), %20'si (18-25), %8'i (46-55), %4'ü (66 ve üstü) yaş aralığında buldukları görülmüştür. Bu sonuçlar bize, araştırmaya dahil olanların %66'sının genellikle orta yaş olarak tarif ettiğimiz 25-45 yaş aralığında olduklarını göstermektedir.

Tablo.2. Araştırmaya Katılanların Doğum Yerleri ve Medeni Durumlarını Gösteren Grafiklerin Frekans Dağılımı

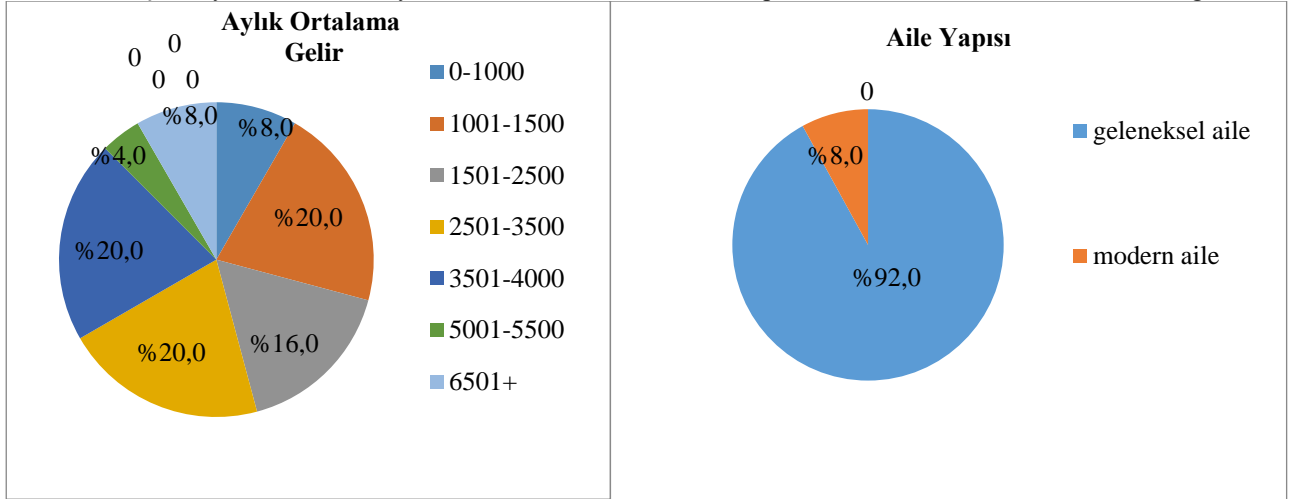
Araştırmaya dahil olanların; %52'si "ilçe merkezi"nde, %36'sı "il merkezi"nde ve %12'sinin de "köy"de doğmuştur. Bu durum, kentsel yerleşim yerlerinde doğmuş olanların oranının oldukça yüksek, yaklaşık %88 oranında olduğunu göstermektedir. Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında %64'ünün "evli", %32'sinin "bekar" ve çok az bir oranda da %4,0'ünün "eşi ölmüş" olduğu anlaşılmaktadır. Sahada gözlemlediğimiz hususlardan birisi de, dışarıdan türbeyi ziyaret etmek üzere gelenlerin özellikle de özel arabalarıyla seyahat edenlerin aileleriyle birlikte geldikleri yönündeydi. Dolayısıyla katılımcılarda evli olanların oranının fazla olmasının nedenlerinden birisi de budur.

Tablo.3. Araştırmaya Katılanların Eğitim ve Meslek Durumlarını Gösteren Grafiklerin Frekans Dağılımı

Katılımcıların eğitim ve mesleki durumları, araştırmamızın temel sayıltıları açısından da son derece önemlidir. Zira eğitim düzeyi ve mesleki uzmanlığın kişinin geleneksel ve dini inançlarıyla doğrudan ilişkili olduğu, hatta eğitim düzeyi arttıkça insanların geleneksel toplumlara özgü olduğu iddia edilen dini inanç formlarından uzaklaştıkları, daha seküler ve rasyonel bir tutum içine girdikleri tezi, genelde sosyal bilimlerin özelde de klasik sosyolojinin epistemik dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Bu tezin, araştırmamıza dahil olanlar açısından ne ölçüde anlamlı olduğu ve karşılığı bulunduğu, ortaya çıkan çarpıcı sonuçlarla test etmeye çalıştık. Nitekim tabloya bakıldığında 25 katılımcının %32'sinin "lise mezunu", %28'inin "üniversite mezunu" olduğu, %20'sinin "ilkokul mezunu" olduğu, %8'inin "ortaokul mezunu", %4'ünün "okur-yazar" olduğu, aynı şekilde %4'ünün "yüksek lisans" ve %4'ünün de "doktora" mezunu olduğu gözlenmiştir. Bu tablodan hareketle, araştırmamıza katılanların %36'sının yükseköğretim mezunu olduğu, %40'ının ortaöğretim ve lise dengi mezunu olduğu ve %24'ünün de okur yazar ve ilköğretim mezunu olduğu söylenebilir.

Eğitimin her basamağında yer almış olanların araştırmaya dahil olması, söz konusu dini inançlarla eğitim arasındaki dolaylı ve doğrudan olan ilişkinin daha fazla analiz edilmesine ve dolayısıyla daha fazla yorumlarla bulunma imkanını sağlaması açısından da önemlidir. Katılımcıların 3'te 2'sinin eğitim düzeyinin yükseköğretim mezunu olması, ayrıca dini inanç ve pratiklerin özellikle bu kesimlerde nasıl bir sonuç ortaya koyduğunu tespit etmek açısından da önemlidir. Araştırmaya katılanların mesleki durumlarına bakıldığında eğitim düzeyine paralellik arz eden bir tabloyla karşılaşmaktayız. Zira araştırmanın örnekleminde neredeyse her meslek grubundan katılımcının olduğunu görebiliyoruz. Nitekim kendileriyle görüşülen katılımcıların; %20'sinin "esnaf-zanaatkar", %20'sinin "emekli", %16'sının "öğretmen-öğretim üyesi", %12'sinin "serbest meslek, avukat, mühendis vb.), %8'inin "memur (orta düzey), %4'nün memur (üst düzey), %4'ünün "çiftçi", %4'ünün "işsiz (çalışmıyor), %4'ünün "ev hanımı", %4'ünün "öğrenci" ve %4'ünün de "diğer" meslek grubundan olduğu gözlenmiştir. Bu veriler, yani araştırmaya katılanların çok farklı mesleklerden olmaları, daha önceden de belirtildiği gibi, araştırmamızın temsil özelliğini artıran bir faktör olarak değerlendirilebilir.

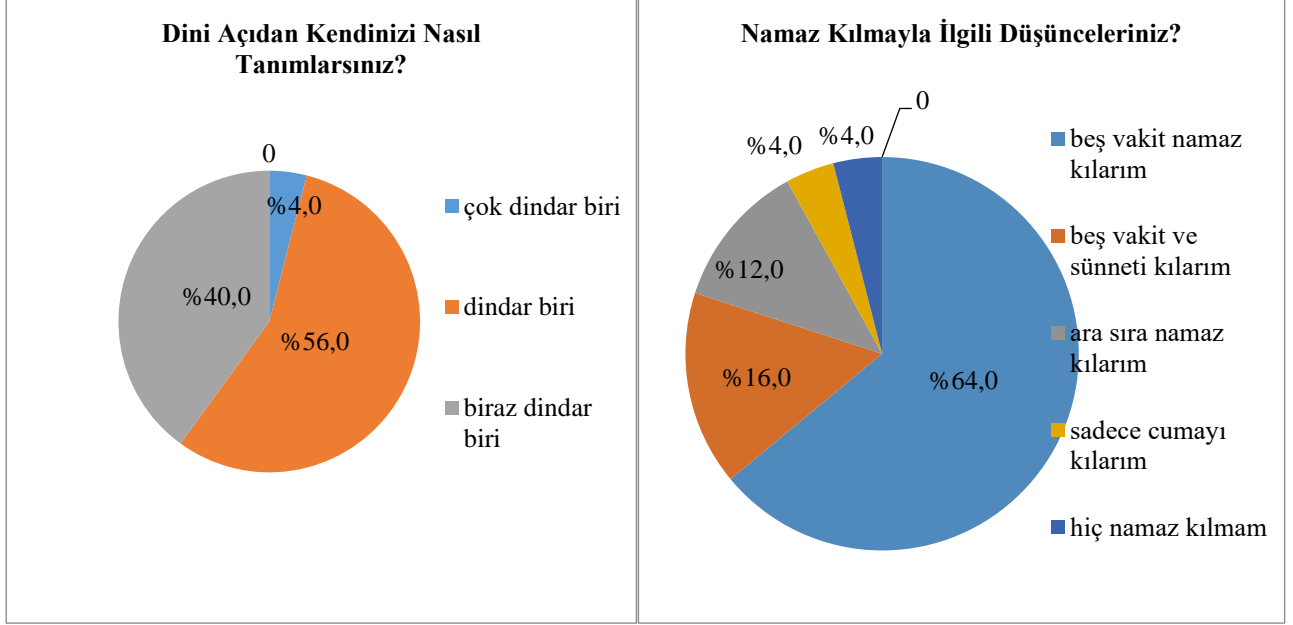
Tablo.4. Araştırmaya Katılanların Aylık Ortalama Gelirleri ve Aile Yapılarının Gösteren Grafiklerin Frekans Dağılımı



Katılımcıların aylık ortalama gelirlerine bakıldığında, eğitim düzeylerinden ziyade mesleklerine göre paralellik arz ettiği gözlenmektedir. Örneğin katılımcıların %20'si "1001-1500 TL", aynı şekilde %20'si "2501-3500 TL" ve %20'si de "3501-4000 TL", %16'sı "1501-2500 TL", %8'i "0-1000 TL" ve yine %8'i "6500 TL ve üstü", %4'ü de 5001-5500 TL" aylık ortalama bir gelire sahip oldukları görülmüştür. Araştırmaya dahil olanların gelir düzeyleri, genellikle esnaf, zanaatkar, emekli ve orta düzey memurlar oldukları için 2500-4500 TL aralığında bir aylık gelirleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Aile yapılarını öğrenmek üzere sorduğumuz soruların cevaplarından söz konusu katılımcıların %92'sinin kendisini "geleneksel aile" %8'inin de "modern aile" içinde gördüğünü belirtmiştir. Eğitim düzeyi yüksek olanlar dahil katılımcılar genellikle aile ilişkilerinin ve aileleriyle olan

dayanımlarının güçlü olduğu, anne babaya ve aile büyüklerine karşı saygılı olduklarını, kendiriyle ilgili özel kararlarda söz konusu ailelerinin tercihlerinin de önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere katılımcıların eğitim düzeyi yüksek olsa bile, halen geleneksel aile yapılarını muhafaza ettikleri anlaşılmaktadır.

Tablo.5. Araştırmaya Katılanların Dini Açından Kendilerini Nasıl Tanımladıkları ve Namaz Kılmayla İlgili Düşüncelerini Gösteren Grafiklerin Frekans Dağılımı



Örneklem içinde yer alanların dini açıdan kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna; %56'sı, "dindar biri", %40'ı "biraz dindar biri" ve %4'ü de "çok dindar biri" şeklinde cevap vermişlerdir. Kutsal olduğu düşünülen bir türbeye ziyaret edenlerin kendilerini dindar olarak görmeleri doğaldır. Ancak katılımcıların yukarıda eğitim düzeyleri de dikkat alındığında (%36'sının yükseköğretim mezunu olduğu düşünüldüğünde) %56'sının dindar olarak kendisini tanımlaması eğitimin dini inançla olan bağı, ilişkisi hakkında farklı tartışmalar yapmamızı gerektirecek nitelikte görünmektedir. İslam dininin en önemli pratiklerinden biri olan namaz rutini, söz konusu katılımcılar arasında oldukça yaygın bir biçimde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Nitekim katılımcıların oldukça yüksek bir oranı %64'ü "beş vakit namaz kılarım", %16'ı "beş vakit farz ve sünnetleri kılarım", %12'si "ara sıra namaz kılarım", %4'ü "sadece Cuma namazını kılarım" ve yine %4'ü de "hiç namaz kılmam" cevabını vermiştir. Bu sonuçlar, söz konusu Veysel Karani Türbesini ziyaret eden katılımcıların büyük bir oranının %80'ninin beş vakit namazı kıldığını göstermesi, onların dindarlıkları hususunda da önemli bir veri sunmaktadır. Yine burada belirtilmesi ve belki de tartışılması gereken hususlardan birisi de, katılımcıların eğitim düzeylerinin (daha önceden belirtilmişti, %36'sı yükseköğretim mezunu) yüksek olmasıyla dini inanç (kendilerini dindar görmeleri) yanında dini pratikleri (namaz kılma) arasındaki ilişkinin; seküler eğitimle beraber geleneksel ve dinsel inanç ve pratiklerin gerileyeceğini savunan sekülerleşme tezlerine ve özellikle klasik sosyologların savlarına tezat oluşturduğudur. Tabii burada söz konusu tezatlığın anlam kazanabilmesi ve üzerinde daha nesnel değerlendirmeler yapılabilmesi için özellikle katılımcıların nitelik açısından nasıl bir yükseköğretim müfredatı ve formasyonu edindikleri sorusunu da sormak ve bunun cevabını vermemiz de gerekiyor. Veya aksine söz konusu ettiğimiz sekülerleşme tezlerinin veya sosyolojik epistemenin dini inanç ve eğitim arasındaki ilişkiyi yeniden sorunsallaştırmak gerekiyor. Nihayetinde araştırmamız, katılımcıların eğitim düzeylerinin yüksek olmasına karşın, günlük yaşam sosyolojilerinde gerek geleneksel aile ilişkilerini, gerekse İslam inanç ve pratiklerini sürdürme konusunda daha muhafazakâr diyebileceğimiz bir tutum içinde olduklarını göstermektedir.

4.2. Araştırmanın Niteliksel Verileri (Mülakatlar) ve Analizi

Görüşme formunda ziyaretçilere sorulan ilk soru türbe ziyaretleri hakkındaki genel görüşleriydi. Bu soruyla amaç, görüşmecinin ziyaret kültürüne yönelik genel düşüncesini ve bakış açısını anlamaya çalışmaktır. Nihayetinde türbe ziyaretleri Türk toplum yapısının, kültürünün önemli bir parçasıdır. Hatta bu durumun sadece kültür ile sınırlı kaldığını, çoğu zaman temellendirilemediğini ve hakkında sağlam kaynaklar gösterilemediği de görüşmeler sırasında tespit edildi. Öyle ki soru yöneltildiğinde görüşmecilerin birçoğunun bu konu hakkında geçerli ve net bir açıklama yapamadığı görülmüştür. Örneğin görüşmeci G-1 *“Türbe gezmeyi seviyorum, türbelere gitmeyi seviyorum, ondan yani. Her zaman da ziyaret edilmeli bence.”* sözleriyle, G-8 ise *“Dinimizin ve kültürümüzün ortak bir paydası gibidir. Bana göre bunları sürekli kendimizde yaşatabilmemizin bir yolu yöntemidir türbe ziyaretleri.”* diyerek düşüncelerini ifade etmeye çalışmıştır. G-2 ise sadece *“Ziyaret etmeyi seviyorum...”* şeklinde ucu açık bir cevap vermiştir.

Verilen cevaplarda genel olarak hep bir gereklilik hissinin duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu gereklilik ise iç huzurun sağlanması, manevi rahatlama, ahireti ve ölümü hatırlatma şeklinde ifade edilmiştir. Bunun yanında ziyaretçiler türbeleri dünya veya dünyevi işlerden sıyrılacak mekânlar olarak da tanımlamışlardır. Manevi olarak daha iyi adapte olduklarını belirtmişlerdir. Görüşmecilerin birçoğu da *“dini yaşamayı hatırlatan yerler”* olarak ifade etmişlerdir. G-6 isimli mesleği öğretmenlik olan kadın bir katılımcı *“Manevi olarak farklı bir özelliği olduğu için arada bir de olsa yapılması gerekir. Yani uhuvviyeti var bu mekânların, farklı bir havası var...”* G-21 isimli emekli bir imam olan görüşmeci *“...yaa, çünkü türbe ziyaretleri dünyanın bütün muratlarını bitiriyor buralar yani...”* G-17 isimli görüşmeci ise *“Onlar Allah dostudur, varlıklarıyla insanlara Allah’ı hatırlatan insanlardır, veli kullardır...”* sözleriyle söz konusu mekân hakkındaki genel görüşlerini belirtmişlerdir.

Kutsal veya mübarek olarak tanımlanan bu mekânlar, sahip oldukları manevî güç ve mezzetler sayesinde çok önemli birer çekim merkezi olmuşlardır. Türlü dilek, dua ve isteklerle belli usuller çerçevesinde ziyaretlere konu olmaktadır. Kutsal kitap eksenli dindarlık ise yüksek entelektüel boyutları ve toplum tarafından anlaşılabilirliğinin düşük olması söz konusu olduğundan genelde oldukça cılız kalmaktadır. Öyle ki birkaç katılımcı türbe ziyaretinin büyüklerden gelen bir gelenek olmasından dolayı gerekli olduğunu ileri sürmüştür. Dolayısıyla türbe, adak ve ziyaret dindarlığının ‘toplumda yaşanan dindarlığın’ çok önemli bir unsuru olduğu söylenebilir. Nitekim görüşmecilerin birçoğuna göre türbeler, mübarek zatların yattıkları mekânlar oldukları için, peygamber döneminde çekilen sıkıntıları sürekli hatırlamak için vb. nedenlerden dolayı ziyaret edilmelidir.

İslam’ı daha iyi anlayabilmek ve yaşayabilmek için türbelere ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bazı görüşmecilere göre ise türbeler toplu ibadet fonksiyonunun dışında tek başına kabir ziyareti olarak da düşünülmelidir. Mesela bir tarikatın mensupları oldukları anlaşılan ve alan çalışmasının yapıldığı gün toplu halde türbe ziyaretine gelen G-18 isimli tarikat mensubu; *“Kabir ziyareti haktır tabi ama şimdi böyle gidip de türbeye doğru namaz kılmak falan böyle şeyler olmaz, biz buraya sadece Allah rızası için geliyoruz yoksa bir ölüden medet umulmaz”* şeklinde, ziyaretler esnasında İslam diniyle çelişen uygulamalara dikkat çekmiştir.

Saha araştırması sırasında Veysel Karani türbesinin civarındaki esnaflarla da görüşülmüştür. Yöneltilen ilk soruya esnaflar genelde iş ve ticaret eksenli cevap vermişlerdir. Örneğin G-24 isimli bir esnaf; *“Bir esnaf olarak türbe ziyaretleri hakkında iyi şeyler düşünüyorum yani biz geçimimizi hep buradan sağlıyoruz, buraya gelen ziyaretçiler sayesinde kazanıyoruz çok şükür.”* diye ifade ederken G-23 isimli esnaf ise; *“Bu, Veysel Karani sayesinde birçok insan buradan ekmeğini kazanıyor. Yani bi kere en başta burdan geçen insanlar, burayı ziyaret etmeden geçmiyor. Güzergâhtır yani. Bizim açımızdan bu çok güzel bir şey. Veysel Karani türbesinin burda olması bizim için bir nimettir aslında. Ben yaklaşık bi 5 yıldır burda esnafım...”* şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Ziyaretçilerin birçoğu türbeleri ziyaret etmelerinin sıklık durumunu ise seyahatlerinden hareketle açıklamışlardır. Yani nerde olursa olsun güzergâh üzerinde bir türbe varsa mutlaka ziyaret ettiklerini

belirtmişlerdir. Ziyaret etme nedenleri sorulduğunda da dünyadan soyutlanma isteği, ölümü hatırlama, iç huzuru elde etme şeklinde subjektif yanıtlar alınmıştır. Mesela 78 yaşındaki bir görüşmeci ziyaret nedenini; *“Fırsat bulduğumuzda ziyaret ediyoruz tabi elhamdulillah. Yani artık bu yaştan sonra dünyanın içinden çıkacağım yerler bana daha çok huzur veriyor”* şeklinde açıklamıştır. Görüşme yapılan katılımcıların yaklaşık yüzde yetmişi yöre insanından oluşmaktadır. Bundan dolayı bazı katılımcılar türbe ziyareti sıklığını buldukları yörenin fazla türbeye sahip olmasına bağlamışlardır. Güneydoğu ve Doğu Anadolu'nun doğusu olan hat boyunca yani Şanlıurfa ve Adıyaman çizgisinden, Van ve Erzurum sınırlarına kadar olan bölge kastedilmiştir. Bazı katılımcılar ziyaretlerinin sıklığını bu coğrafyadaki türbelerin yoğun olmasına bağlamaktadırlar ve sadece yolculukları sırasında bile ziyaret edilirse sık sık denk geleceklerini belirtmişlerdir. Böyle bir rastlantıda da ‘en azından bir Fatıha’ okuduklarını ifade etmişlerdir.

Ziyaretçilerin birçoğunun türbede yatan Veysel Karani Hazretlerinin kimliği hakkında yeterli ve gerçek bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmıştır. Ziyaretçilerin neredeyse tamamı türbe ile ilgili herhangi bir araştırma yapmadan ziyaretlerini gerçekleştirmektedir. Bu durumu G-16 isimli katılımcının ifadelerinde görmek mümkündür; *“Pek fazla bilgim yok hakkında ama üç yerde mezarı olduğunu biliyorum burada, Şam’da ve Yemen’de. Gerçek mezarın büyük ihtimalle Şam’da olduğunu ve buranın sadece bir makam olduğunu duymuştum...”* Görüşmeciler, Veysel Karani'nin kim olduğuna dair genellikle çerçeve cevaplar vermişlerdir. Mesela Allah'ın sevgili kulu, Allah dostu, Peygamber aşığı şeklinde kapsayıcı ve öznel olmayan açıklamalar yapılmıştır. Biraz daha detaylandırmaları istendiğinde ise kendini İslam yoluna adanmış, annesine sadık, peygamberimiz tarafından çokça övülen şeklinde açıklamalar yapılmıştır. G-5 isimli görüşmeci; *“Sağdan soldan duyduk işte. Peygamberimizi görmeyi çok isteyip de göremeyen bir peygamber aşığıdır. Hakkında herhangi bir kitap falan okumadım ama.”*

Çalışma süresince yapılan araştırmalardan ve mülakatlardan anlaşılmıştır ki türbe ziyaretleri İslam dininin kitabi kısmından süzülün, dine bağlı fakat bir o kadar da dine aykırı uygulamalar içeren bir toplumsal pratiktir. Halkın ‘ karmaşık olduğunu düşündüğü’ İslam, daha çarpıcı bir ifadeyle akademik İslam, türbelerin avlularında basite indirgenmiş, güncelleştirilmiş ve herkes tarafından daha anlaşılır hale getirilmiştir. Bunu soruların yöneltildiği türbe ziyaretçilerinin ifadelerinde görmek de mümkündür. Örneğin G-14 isimli bir katılımcı; *“Peygamber aşığı biri olmasından dolayı, yani biz peygamber ümmeti olduğumuzu söylüyorsak eğer Onu seven birini bizim de sevmemiz lazım. Yani gösterdiğimiz teveccühün nedeni bu. Başka özel nedeni yok yani ziyaretlerimizin.”* şeklindeki ifadesiyle İslam dininin bir gereği olan peygamber sevgisinin türbe ziyaretiyle gösterilebileceğini belirtmektedir.

Türbeyi ziyaret etmenin temel nedeni nedir şeklindeki soruya G-3 isimli bir ev hanımı huzurlu bir ortamda ibadet etmek amacıyla geldiğini söylemiştir. Yani ibadet edebilmek için ve ibadetin verdiği huzuru yakalayabilmek için türbeye ya da daha genel bir ifadeyle toplu, cemaatvari bir ortama ihtiyaç duymaktadır. Oysaki kitabi yaşayışa göre bu huzurlu ibadeti elde edebilmenin sadece belli şartları vardır ve bu şartlar sağlandığı zaman bu huzur elde edilir. Katılımcıların birçoğu ise ziyaretlerini, yaşamlarında karşılaştıkları bir takım sıkıntılardan dolayı yaptıklarını söylemişlerdir. Ancak soru kendilerine yöneltildiğinde dilek ve isteklerini kesinlikle Allah'tan dilediklerini, türbeyi sadece aracı kıldıklarını ve Onun yüzü suyu hürmetine Allah'tan istediklerini belirttikten sonra ziyaret amaçlarını ifade etmişlerdir. G-25 isimli katılımcı; *“Bu türbelere bizler yani bazı sıkıntılarımızdan dolayı geliyoruz. Benim de oldu tabi bazı şeylerim, gelip dua ettiğim. Öyle adağım falan olmadı yani olursa şöyle yaparım böyle yaparım dediğim ama bir takım sıkıntılardan dolayı gelip dua ettiğim olmuştur. Yaa ben bir şey söyleyeyim mi hiçbir şey olmasa bile o sıkıntı içinde buraya gelip dua etmek bile bence yetiyor ya, insan ferahlıyor.”*

Niğde'den gelen ve Siirt'te öğretmenlik yapan G-10 isimli katılımcı; *“İnsan sıkıntılar çekiyor ya o sıkıntılardan kurtulmak için bir sığınak gibi. Allah'ın evi deriz ya, türbeler camiler olsun benim yaklaşım tarzım bu. Sırf o sebepten yani herkesin kendi içinde sıkıntıları var, bu sıkıntılardan*

kurtulmak için halis niyetli insanları yüzü suyu hürmetine diyerek dua ediyorum.” Van’dan geldiği söyleyen G-7 isimli katılımcı ise “Benim bi rahatsızlığım var ameliyat olmayı da düşünüyorum, Ameliyat öncesi Allah’tan şifa dilemek amacıyla geldim...” şeklinde türbeye geliş nedenini belirtmiştir.

Türbe ziyaretçileri, manevi gücüne sığındıkları bu kutsal zatların kendilerine yardım edeceğine inanmakla, problemlerle dolu olan hayatlarının kolaylaştığını hissetmektedirler. G-2 isimli görüşmeci “...çok huzur buluyorum, kendimi çok iyi hissediyorum ziyaret ederken...” G-9 isimli görüşmeci ise “...burda kalbimin çok özgür olduğunu ve çok hafiflediğimi hissediyorum, buranın maneviyatından kaynaklanıyor bu.” şeklinde kendini ifade etmiştir. Ziyaretçiler türbede ortamın manevi atmosferinden dolayı huzur bulduklarını, kalplerinin hafiflediğini, tövbe ederek geçmiş günahlarından arınmış hissettiklerini söylemektedirler. Görüşmeci G-14; “Manevi anlamda bir rahatlama hissediyorum. İnsan büyük zatlara ziyaret ettiğinde ruhsal olarak yani manevi anlamda rahatlıyor bi doygunluğa ulaşıyor bence.” Türbenin güvenliğinden sorumlu olan G-13 isimli görüşmecinin “İnsan türbenin avlusuna girdiği anda kendini huzurlu hissediyor, duygusal anlamda bir rahatlama oluyor. Böyle peygamber aşığı bir insanın yanı başında görev yapmakta bazen çok duygulanıyor.” sözlerinden, duygularını ne kadar yoğun yaşadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca ziyaretçilerin önemli bir kısmı da dua edildiği sırada türbede yatan zatın huzurunda olmanın o anki duanın kabul olma derecesini arttırdığını ifade etmişlerdir. Görüşmeci G-4; “Burda bir Allah dostu var yakınıdasın ve o anda belki Rabbin sen dostumun yanındasın ben de senin duanı kabul ederim der. Öyle bir düşünceyle yani, yoksa Allah her yerde ama dostu her yerde değil.” cümleleriyle ifade ederken, görüşmeci G-21; “Duanın yeri var mesela, dışarda yani camide, burda dua ederse başkadır. Yani burda sahabe görmüş bi tabein var onun kabri başında gelip dua etmek elbet daha makbuldür.” diyerek ifade etmiştir. G-19 isimli görüşmeci ise; “Yaa tabi fark vardır şimdi sen onun mekânına gelersen onun türbesi burdadır hiç evdekiyle bir olur mu? Yani mesela evde kılınan namazla camide kılınan aynı mıdır? Bu da aynı öyledir...” ifadeleriyle söz konusu mekânda olmanın kendisi için ciddi bir farklılık olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Katılımcılara göre dua, türbe ziyareti sırasında edildiği zaman orada yatan zatın hürmeti söz konusu olmaktadır. Yani Allah onun yüzü suyu hürmetine duayı kabul eder. Dua her zaman edilir, ancak Allah’ın veli kullarının yanında her zaman dua etme imkânı bulunmayabilir. Katılımcı G-24 de bu farkın türbede yatan Veysel Karani hazretlerinin şehit bir veli zat olmasıyla açıklamıştır; G-24 “Değişiklik yok gibi ama bu türbeler aracıdır yani Allah ile insan arasında, bi de şehit türbesi yani bir de bu açıdan bakmak lazım. Öyle olunca yani tüm bunları bilerek insan burda dua edince, farklı bir manevi havası var yani...”

Türkiye’deki birçok türbe ve yatırda din dışı veya batıl olarak da adlandırılan uygulamaların var olduğu bilinmektedir. Ancak alan çalışması sırasında Veysel Karani Hazretleri türbesinde geçirilen zaman boyunca batıl denilen, çaput bağlama, türbe duvarına taş yapıştırma, türbenin avlusundan toprak alma gibi uygulamalarla kesinlikle karşılaşılmamıştır, bunu katılımcıların açıklamaları da göstermektedir. Katılımcı G-14; “Namaz kılp dua ediyoruz, birde Fatiha okuyoruz ruhuna o kadar.” diye cevap verirken katılımcı G-18 ise sadece tek bir dua ettiğini “Fatiha okuyorum sadece, bence tek bir dua edilmeli ‘Selamünaleyküm ey müminler, şüphesiz ki bizler de sizlere kavuşacağız. Allah’ın rahmeti üzerinize olsun’ bu kadar yani” sözleriyle belirtmiştir. Ziyaretçilerin birçoğu dua Fatiha ve kuran okuma (genel de Yasin) ritüellerinin dışına çıkmamaktadır. Görüşmeci G-23’ün “Özel bir durumum varsa, yani özellikle iş ile ilgili bol bol dua ediyorum, Fatiha okuyup çıkıyorum. Başka farklı bir ibadetimde olmuyor” veya görüşmeci G-12’nin “Ben genellikle vakit namazıysa namazımı camide kılar geçerim, türbeye bir Fatiha okuyup çıkarım.” sözleri söz konusu uygulamaların aslında Türkiye’deki diğer türbelere oranla ne kadar sınırlı olduğunu göstermektedir.

Görüşme süresince rastlanılmadığı halde bazı katılımcılar türbe alanında zaman zaman kurban kesildiğini de ifade etmişlerdir. Görüşmeci G-19; “...adak adayıp dileği kabul olduktan sonra kurbanını getirip burda kesenler var mesela. Kurbanı getirip burda, arka tarafta şey vardır,

yemekhane. Orda pişirip kestikleri kurbanı misafirlere dağıtıyorlar, yemek yediriyorlar misafirlere, türbenin misafirhanesinde kalanlara. Onun dışında ziyaret esnasında Fatiha okuruz, içerde de namaz kılıyoruz dua ediyoruz.” Ziyaretçiler sadece sıkıntılarından kurtulmak için dua ettiklerini başka türlü uygulamalarda bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Türbede dua etmelerinin nedeni ise Veysel Karani'nin hatırını araya koyarak Allahtan isteme şeklinde belirtmişlerdir.

Bazı ziyaretçilere göre ise türbe içerisinde ibadet etmek yanlıştır. Özellikle türbenin kibleye alınacak şekilde namaz kılınmasının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Bu ziyaretçilere göre türbeye özel farklı bir ibadet biçimi yoktur. Yani “*ibadetleri türbeye göre şekillendirmek, türbeye göre bir ibadet yoktur. Dolayısıyla böyle bir soru, bilemiyorum... Aslında sorulmaması gerekirdi*” şeklindeki ifadelerle, türbe ziyareti sırasında ne tür ibadetler yapıyorsunuz? diye kendilerine yöneltilen sorunun doğru bir soru olmadığını aktarmışlardır.

Bu noktada ölüm eksenli düşünen katılımcılar da olmuştur. Çünkü ölüm olgusu, türbe fenomeniyle beraber çeşitli toplumsal ve zihinsel süreçlerden de geçirilerek somut bir gerçeklik haline gelmiştir. Yani insanların zihinlerinde var olan bu olgu, türbeler sayesinde fiziksel alana aktarılmaktadır. Ölümden sonra bir hayatın var olduğu, ruhun varlığını devam ettirdiği türbeler sayesinde insanların bilinçlerine yerleşmektedir. Türbenin mekânsal varlığı, ölüm ötesini algılamayı, ölümü kabullenmeyi kolaylaştırır. İşte bazı görüşmeciler bu noktada türbeleri ziyaret etmek gerektiğini ve bundan dolayı tanıdıklarına tavsiye etmeği de yükümlülük olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu görüşmecilerden biri olan G-18; “*Ölümü hatırlatacaksa evet tavsiye ederim. Peygamberimiz vefat etmişse, dostu vefat etmişse bu dünyada biz kimiz, bizim buraya türbe olarak bakmamamız lazım, bir kabir olarak bakmamız lazım.*”

Katılımcıların -az da olsa- bir kısmı, türbe ziyaretini pek kimseye tavsiye etmediklerini belirtmişlerdir. Nedeni sorulduğunda ise türbe ziyaretinin hassas bir konu olduğunu, söz konusu mekânların insanların dinen yanlışa kayabilecekleri yerler olduğunu ve bundan dolayı tavsiye etmekten çekindiklerini belirtmişlerdir. Mesela G-12'nin açıklaması tam da bu bağlamdadır; “*Etmeyorum, çünkü bilinçli olmayan insanların gelip burada şirke girme gibi bir riski var. Böyle bir vebali almak istemem açıkçası, gerek yok.*” Görüşmeci G-22 ise “*Çok değil, yok. Çünkü zaten ben kendim bile doğru dürüst ziyaret etmiyorum ki.*” şeklindeki açıklamasıyla fazla ziyaret edemediği halde çevresindeki insanlara tavsiye etmeyi dürüst bulmadığını söylemiştir.

İnsanlar hayatın olumsuzluklarını aşmak veya gelecek kaygısını yenmek için maddi çabanın yanı sıra manevi çaba da göstermek isterler. Türbe ziyareti bu tür bir manevi çaba olarak değerlendirilebilir. Böyle bir çaba ile aslında insan başına gelenleri, yani kaderini kutsal bir atıfla anlamlandırır. Katılımcı G-19 türbe ziyaretiyle gösterilen bu çabanın ve sonucunda ise bir neticenin alınmasının İslam'a uygun olduğuna bir delil olarak göstermektedir. “*Uygundur tabi, mesela biz duyuyoruz hasta gelmiş buraya dua edip gidiyor iyileşiyor. Yani Allah onun hatırına şifayı veriyor. Yani dostunu kıramıyor. Biz o kadar şey duyuyoruz yani İslam'a yanlış olur mu bunlar? Olmaz tabi*” Türbeye gelip dilekte bulunmak kişileri rahatlatmaktadır. Bunun yanında görüşmecinin belirttiği şekilde bu rahatlama Allah'tan bir dönüt alınması ile tamamlandığında İslam inancına aykırılık ortadan kalkmaktadır. Yani bu dönütlerle halkın nezdinde türbe ziyaretleri adeta meşrulaşmaktadır. Aynı zamanda bu ziyaretiyle, istediği şeyin gerçekleşmesi için kendisine biraz daha süre tanımakta ve ümitsizlik duygusunu engellemektedir.

5. SONUÇ

İnsanların genelde kutsal mekânlara, özelde de türbelere olan ziyaretleri, her toplumda görülen sosyal bir olgudur. Dini inancın somutlaşmış pratiklerinden biri olarak karşımıza çıkan ve geçmişten bugüne kadar her dönemde insanların günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçası haline gelen ziyaret fenomenini, kutsalın yeryüzündeki tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür. Tarihte kutsal şeylere olan inanç, farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde oraya çıkmıştır. Bu kimi zaman ilkçağda olduğu gibi ağaç, taş, deniz, güneş gibi nesnelere, kimi zaman da inek, fil, aslan gibi hayvanlar, kimi

zaman da bizzat insanların türbeleri olabilmıştır. Kutsallık atfedilen şeylerin temel özelliklerine bakıldığında, onların sıradan olmayan niteliklere haiz olduklarını ve aynı zamanda yücelik ve manevi güç bakımından da üstün olduklarını görürüz. Çünkü genelde inanç sistemleri, özelde de dinler, sorgulanmaya, eleştirilmeye ve tartışılmaya kapalı olan kutsallar üzerinden beslenirler.

Türbe ziyareti, Türkiye’de sıkça karşılaştığımız halk dindarlığının ritüellerinden biridir. Anadolu’nun dünyada en fazla kurulmuş olan medeniyetlere beşiklik etmesi ve farklı din ve kültürü içinde barındırması nedeniyle hem İslam öncesi, hem de İslam sonrası inançların yoğun yaşandığı ve yaşatıldığı bir coğrafyadır. Türkler, İslam’ı kabul ettikten sonra, Orta Asya’dan dinsel inanışlarının önemli bir kısmını yaşamaya çalışmışlardır. Kimi zaman İslam’la da senkterize edilen bu inanışlar, günümüzde en fazla kutsal mekânlar olarak kabul edilen türbe ziyaretlerinde görülmektedir. Halk, evliya veya ermiş olduğuna inandıkları bazı şahsiyetlerin türbelerinin manevi bir güçle donatıldığını düşünmektedir. Halk, eski dinlerinden ve inançlarından aldıkları bazı dini uygulamaları türbe ziyaretlerinde sergilemektedir. Örneği türbede kurban kesme, kesilen hayvanın kanının türbe duvarına sürülmesi, türbelere çaput bağlama, yeni doğan çocukların ilk önce türbelere götürülerek onlar için dua edilmesi gibi aslında İslam dininin özünüyle bağdaşmayan hatta dinen son derece tehlikeli bulunan bu tür ritüellerin halen yapıyor olduğunu görmekteyiz.

Halk, bu şekilde dini bilgiyi kendi gündelik pratiklerine uydurmaya çalışarak, kendine özgü dini bir anlayış geliştirmektedir. Zaten halk dini olarak da tabir edilen bu anlayış, dinin sahih metinlerine göre yorumlanması içermemektedir. Nitekim saha araştırmasında türbelere gelenlerin önemli bir kesiminin, İslam’da türbelerin yeri hakkındaki bilgilerden habersiz olduklarını, yapmış oldukları ziyaretin kuşaktan kuşağa aktarılan ve manevi değeri olan bir inancın devamı olarak algıladıklarını görmüş olduk. Saha araştırmamızda dikkatimizi çeken en önemli hususlardan birisi de, türbe ziyaretinde bulunanların türbelere manevi bir anlam yüklemeleri oldu. Ziyaretçilerin bir kısmı tavaf ettikleri Veysel Karani’nin mübarek bir zat olduğunu ve dolayısıyla türbesinin Allah katında manevi bir değeri bulunduğunu, diğer bir kısmı da söz konusu türbenin yol kavşağında bulunması nedeniyle ve mola verip dua etmek istedikleri için orada bulunduğunu belirtmişlerdir.

Siirt yöresindeki Veysel Karani Türbesi, Türkiye’nin birçok bölgesinde bulunan kutsal mekânlardan biri olarak kabul görmektedir. Diğer türbelere oranla bir hayli ziyaretçisi olan türbe, şehirlerarası yolların kavşağında bulunduğu için çok fazla insanın durakladığı bir yerdir. Çalışmada, Veysel Karani türbesini ziyaret edenlerin profillerinden ziyaret etmelerinin altında yatan dinsel ve psikolojik nedenlerin anlaşılmasına varıncaya kadar bir dizi sorudan oluşan mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakatların sonucunda ortaya çıkan en önemli sonuç şudur: Genelde türbelerin, özelde de Veysel Karani Hazretleri Türbesini ziyaret edenlerin önemli bir kesiminin, buraları kutsal bir mekân olarak algıladıkları, geleneğin ve dini kültürün bir parçası olarak baktıkları bu yerlerde dua etmek, namaz kılmak, hastalıklara şifa bulmak veya özel bazı isteklerinin kabul olmasını istemek gibi kişisel nedenlerle ziyarette buldukları gerçeği ortaya çıkmıştır. Bir kısmı İslam karşıtı gibi görünse de halk dindarlığının tipik davranışsal boyutlarını içeren bu uygulamaların, kuşaktan kuşağa aktarılmak suretiyle bugüne kadar geldiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Atay, T. (2004). Din Hayattan Çıkar. İletişim Yayınları. İstanbul.
- Bell, D. (2006). “Kutsalın Dönüşü” Laik Ama Kutsal (Haz.:Ali Köse). Etkileşim Yayınları. İstanbul.
- Berger, P. (2011). Kutsal Şemsiye (Çev.:Ali Coşkun). Rağbet Yayınları. İstanbul.
- Çelik, A. (2013). İslam’ın Kabul ve Reddedtiği Halk İnançları. Beyan Yayınları. İstanbul.
- Davis, W. (2009). “Din Sosyolojisi: Kurucular ve Temel Yaklaşımlar” (Çev.:Bünyamin Solmaz). Din Sosyolojisi (Ed.Bünyamin Solmaz&İhsan Çapçioğlu). Çizgi Kitabevi. Konya.
- Durkheim, E. (2000). Dini Hayatın İlkel Biçimleri (Çev.:Fuat Aydın). Eskiyei Yayınları. İstanbul.

- Elliade, M. (2017). Kutsal ve Kutsal-Dışı (Çev.: Ali Berktay). Alfa Yayınları. İstanbul.
- Frazer, J.G. (2017). İnsan, Tanrı Ölümsüzlük (Çev.:Onur Aydın). Altınbilek Yayınları.İstanbul.
- Furseth & Reostad. (2011). Din Sosyolojisine Giriş (Çev.:İhsan Çapçioğlu & Halil Aydınalp). Birleşik Yayıncılık. Ankara.
- Günay, E. (2010). Din Sosyolojisi. İnsan Yayınları. İstanbul.
- Günay, E.&Güngör, H.& Taştan, A. (2015). Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni.Otorite Yayınları. Antalya.
- Hökelekli, H. (2013). Din Psikolojisine Giriş. Değerler Eğitim Merkezi Yayınları. İstanbul.
- Kalafat, Y. (2010). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri. Berikan Yayınevi. Ankara.
- Karakaş, R. (2014). Siirt Menkıbeleri ve Türbe Ritüelleri. Maya Akademi Yayınları. Ankara.
- Köse, A. & Ayten, A. (2010). Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Özakupınar, Y. (1999). İnsan İnanan Bir Varlık. Ötüken Yayınları. İstanbul
- Öztürk, E. (2016). Taziye Gelenekleri ve Ziyaret Fenomeni: Kars Örneği. Rağbet Yayınları. İstanbul.
- Scharf, R.B. (2009). “Dine Sosyolojik Yaklaşım: Öncüller” (Çev.:Bünyamin Solmaz). Din Sosyolojisi (Ed.Bünyamin Solmaz&İhsan Çapçioğlu). Çizgi Kitabevi. Konya.
- Stark, R. (2002). “Toprağın Bol Olsun Sekülerleşme”, Sekülerizm Sorgulanıyor (Der.:Ali Köse). Ufuk Kitapları. İstanbul.
- Ülken, H.Z. (2017). Anadolu Kültürü Üzerine Makaleler. Doğubatı Yayınları. Ankara.
- Weber, M. (2012). Din Sosyolojisi (Çev.:Latif Boyacı). Yarın Yayıncılık. İstanbul.